

УДК 351:355.02(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.1.15>

П. С. Покатаєв

доктор наук з державного управління, професор,
Класичний приватний університет

УПРАВЛІНСЬКА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розкрито сутність державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення державної безпеки та визначено його теоретичне підґрунтя; висвітлено основні принципи державного управління експертно-криміналістичним забезпеченням державної безпеки; розглянуто окремі аспекти наукової дискусії щодо порушеної проблеми; виокремлено головні напрями державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні. Акцентовано на необхідності наукового обґрунтування управлінської політики держави щодо організації експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення державної безпеки. Запропоновано авторську дефініцію понятійного конструкту «державне управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в контексті забезпечення безпеки держави»: це – особливий вид цілеспрямованої діяльності держави щодо створення правових, організаційних, кадрових, матеріальних, фінансових, прогностичних умов, що впливають на безперешкодне й ефективне функціонування системи техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення неупередженої діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення державної безпеки; впровадження в практику роботи державних спеціалізованих судово-експертних установ науково-практичних методів і засобів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, оптимальне функціонування та розвиток галузі у зв'язку зі зміною обставин, реалізацію принципів державної безпеки.

Ключові слова: держава, державна безпека, державність, державне управління, експертно-криміналістична діяльність, організація, реформування, трансформація, управлінські заходи.

Постановка проблеми. У сучасних непростих умовах розвитку державності й утвердження демократичних принципів в Україні, яка сьогодні є самостійним суб'єктом геополітики, на тлі глобалізації відбуваються потужні трансформаційні процеси в усіх сферах життя українського суспільства, в тому числі у галузі експертно-криміналістичної діяльності, яка має багатоаспектний характер.

Трансформація («суттєва структурна переробка систем, яка перетворює шляхом зміни зв'язків, відносин, опосередкувань організацію і функції вихідного формоутворення» [7, с. 204]) в цій сфері відбувається вже не перший рік. Так, серед основних цілей Стратегії національної безпеки України (2015 р. [16]) визначено гарантування мирного майбутнього України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини й громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального та гума-

нітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу тощо. Тому вирішення проблеми її управлінського забезпечення в контексті державної безпеки наразі є надзвичайно актуальним завданням як для науковців, так і для практиків – професіоналів-криміналістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти державного управління розглядали І. Алексєєв [1], В. Малиновський [9], В. Тертичка [20] та інші. Питання ефективного забезпечення державної безпеки вивчали науковці М. Балан [2], Н. Грицяк [5], М. Сіцінська [19] та інші. Проблемі державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення її державної безпеки присвятили наукові розвідки Л. Домбровський [2], Н. Карпеко [2], В. Крилов [8], О. Парфило [11], Ю. Пілюков [12], В. Федчишина [22] та інші. Питання формалізації державного управління розвитком криміналістичних

теорій і методів для забезпечення державної безпеки і правопорядку, процесу розслідування злочинів досліджували багато вчених (зокрема, Л. Брич [3] та М. Сіцинська [19]).

Мета статті – розкрити сутність державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення її державної безпеки та визначити його теоретичне підґрунтя; висвітлити основні принципи державного управління експертно-криміналістичним забезпеченням державної безпеки; розглянути окремі аспекти наукової дискусії щодо порушеної проблеми; виокремити головні напрями державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення її державної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Державне управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в контексті забезпечення державної безпеки України – це сфера державного управління, що забезпечує неупереджений планомірний вплив на експертно-криміналістичне забезпечення національної безпеки держави і ґрунтується на нормативно-правових актах. Загалом державне управління є організуючою діяльністю держави, спрямованою на виконання її завдань та функцій.

Як відомо, головні риси державного управління – підзаконність управлінської діяльності; безперервність (універсальність) діяльності; здійснення державного управління спеціальними суб'єктами – органами державного управління (різними органами виконавчої влади за ієрархічним принципом); виконання законів та підзаконних нормативно-правових актів шляхом використання необхідних юридично-владних повноважень; прийняття підзаконних нормативно-правових актів; використання інформаційних, правових, фінансових, технічних тощо ресурсів; чіткість просторових меж (територія України); здійснення щодо конкретних суб'єктів – громадян України, іноземних громадян, які перебувають на території України, юридичних осіб; забезпечення діяльності органів державного управління та виконання їхніх функцій державними службовцями.

У загальному сенсі термін «управління» – це дія на певний процес (об'єкт) з метою забезпечення бажаного його перебігу <...> Тоді як регулювання це вплив на певний процес з метою зменшення відхилень його перебігу від бажаного [21].

Поняття «державне управління» в довідковій літературі тлумачиться як «...впорядкуван-

ня чого-небудь, керування чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі. Управління – спрямування діяльності, роботи кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати» [4, с. 1300].

Державне управління як сфера практичної діяльності характеризується вирішенням проблем державної організації та регулюванням суспільного життя [1, с. 41] і «постає як один із видів діяльності держави, суттю якого є здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод [9, с. 47].

Як зазначає В. Тертичка, державне управління виступає особливим типом соціального управління, за яким державні інститути як ієрархізований суб'єкт: володіють універсальним комплексом державновладних повноважень; офіційно застосовують сукупність методів управління, зокрема примусові механізми; використовують легітимні форми соціального спілкування і засоби взаємодії з групами й індивідами; цілеспрямовано регулюють колективні ресурси соціуму [20].

Державне управління у сфері експертно-го забезпечення правосуддя – це організована сукупність державних органів, посадових осіб та експертів що здійснюють судово-експертну діяльність, об'єднаних єдиними цілями та завданнями щодо забезпечення ефективного управління системою експертного забезпечення правосуддя з метою встановлення фактів, що мають істотне значення для встановлення об'єктивної істини у правосудді, які здійснюють узгоджену діяльність у межах чинного законодавства України [22].

Зрозуміло, що розквіт української держави передбачає створення необхідних передумов, а саме: наявність необхідного державно-правового забезпечення державної безпеки; організацію єдиної надійної, дієвої, ефективної системи внутрішніх справ; забезпечення державного суверенітету України; гарантування публічної безпеки громадянам згідно з нормативно-правовою базою.

Державна політика України щодо забезпечення національної безпеки спрямована

на захист життя, конституційних прав і свобод, гідності й честі кожного громадянина та на створення безпечних умов його життєдіяльності.

Сучасні загрози національній безпеці України, зумовлені численними чинниками (міжнародними, техногенними, політичними, правовими, економічними, соціальними тощо), зумовлюють потребу в оперативному й адекватному реагуванні держави й оновленні управлінських механізмів щодо реформування системи внутрішніх справ та сектора безпеки.

Як справедливо зазначив дослідник В. Крилов [8], науково-технічний прогрес є одним з основних факторів, що зумовили свого часу виникнення криміналістики як науки та її подальший активний розвиток для забезпечення державної безпеки. Саме швидке науково-технічне й бурхливе промислове зростання, що поклато початок професійній, а надалі організованій злочинності та послужило поштовхом для створення нової галузі криміналістики, здатної протистояти злочинності в сучасних умовах.

Державне реагування на загрози суспільно-політичної стабільності реалізується відповідними механізмами державного управління [2].

Загрозами національній безпеці України є «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [15].

У статті 3 Закону «Про національну безпеку України» [15] визначено принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони, спрямовані на захист: людини і громадянина – життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища від надзвичайних ситуацій (стаття 5 [там само]).

Здійснення експертного забезпечення правосуддя є одним із основних завдань Міністерства юстиції України [14, п. 3], яке організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи й координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань розвитку судової експертизи [там само, пп. 3; 51; 57].

Згідно з Законом функції різних центральних органів виконавчої влади розподілено між суб'єктами судово-експертної діяльності, серед яких до державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України тощо.

Одним із найавторитетніших професійних суб'єктів судово-експертної діяльності є Міністерство внутрішніх справ України – центральний орган виконавчої влади, головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, а також з питань формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [13, п. 1].

Функції державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення її державної безпеки виконують й експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [18, ст. 7].

Здійснення організаційно-управлінських функцій у галузі судової медицини та судової психіатрії здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я [10, ст. 71].

Державне управління експертно-криміналістичним забезпеченням державної безпеки ґрунтується на принципах: дотримання Конституції та законодавства України, загальновищезначаних принципів і норм міжнародного права; врахування специфіки експертно-криміналістичної діяльності; відкритості в реалізації функцій органів державної влади, що передбачає інформування суспільства про їхню діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законодавством України, тощо.

Слід зауважити, що «Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України» (2016 р. [16]) визначено, що сучасний стан складників секто-

ру безпеки і оборони не дає змоги забезпечити гарантоване реагування на актуальні загрози національній безпеці України. Тому основною метою реформування та розвитку сектору безпеки і оборони є формування та підтримання спроможностей, що дасть змогу гарантовано забезпечити адекватне і гнучке реагування на весь спектр загроз національній безпеці України, раціонально використовуючи наявні у держави можливості і ресурси. Реалізація цієї Концепції надає можливість сформувати дієвий сектор безпеки і оборони держави, як головний елемент системи забезпечення національної безпеки та ефективний державний механізм для своєчасного і гарантованого реагування на виникнення загроз суспільно-політичної стабільності.

Основою для розробки конкретних програм щодо державної політики національної безпеки є «Стратегія національної безпеки України» [17], що визначає пріоритети державної політики в цьому питанні на середньостроковий та довгостроковий періоди, а також порядок денний для суб'єктів забезпечення національної безпеки. Стратегія національної безпеки України згідно з законодавством визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Як стверджують окремі дослідники, зміст організаційно-управлінського забезпечення полягає у формуванні логічної структури експертних служб та підрозділів, чіткому визначенні їхнього підпорядкування, розмежуванні компетенції, налагодженні тісної взаємодії з іншими правоохоронними та судовими органами. Серед напрямів діяльності, які ця сфера забезпечення передбачає, зокрема: організація роботи експертних установ; діяльність окремого експерта; діяльність комісії експертів під час проведення комісійних чи комплексних експертиз; документообігу між службами і відомствами; робота експертно-кваліфікаційних комісій, атестація судових експертів та присвоєння кваліфікації; робота щодо сертифікації та акредитації лабораторій науково-дослідних установ; охорона приміщень і територій установ судових експертиз; ведення реєстрів; управління якістю у діяльності судово-експертних установ; міжнародна співпраця та обмін досвідом у галузі судової науки тощо [12].

Державне управління експертно-криміналістичним забезпеченням державної безпеки розвивається відповідно до розвитку самої держави та суспільства загалом й знаходиться під

впливом сучасних тенденцій і певних чинників суспільного розвитку. Першорядна роль у цьому контексті належить зовнішнім факторам, таким як стрімкий розвиток інформаційного суспільства, демократія, глобалізація (з одного боку, як тенденція до єдності світу і з іншого – як чинник, який зумовлює загострення масштабної конкуренції між державами-націями, що поширюється не лише на економіку, а й інші сфери, зокрема й на експертну криміналістику) тощо; а також внутрішнім чинникам розвитку державного управління експертною криміналістикою як сферою людської діяльності. Звичайно, запорукою якості й ефективності державного управління експертно-криміналістичним забезпеченням державної безпеки виступають спеціальні передумови: політичні, соціальні, економічні, ментальні, аксіологічні тощо.

Нам імponує наукова позиція Н. Карпеко та Л. Домбровського [6], які виокремили основні напрями державного інноваційного розвитку криміналістики на сучасному етапі: використання принципово нових матеріалів, розробка й впровадження нових технологій і рішень.

Державне управління експертно-криміналістичним забезпеченням державної безпеки України повинно планомірно впливати на вдосконалення нормативно-правової бази судово-експертної діяльності й на розвиток цієї цілісної системи.

На наш погляд, наразі можна виокремити певні напрями вдосконалення змісту та процесу державного управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в Україні у контексті забезпечення її державної безпеки, серед яких: 1) модернізація організаційно-правової структури судово-експертної діяльності; 2) оновлення розробки, апробації та впровадження методичного забезпечення (зокрема, спеціального обладнання) судової експертизи, підтвердження його наукової спроможності та відповідності меті й завданням експертизи; 3) врегулювання правової регламентації ведення кримінально-експертної діяльності як державними судово-експертними установами, так і недержавними судово-експертними організаціями; 4) вироблення зваженої державної політики щодо професійної підготовки та підвищення кваліфікації для експертно-криміналістичних підрозділів, формування у них експертної компетентності високого рівня; 5) впровадження інноваційних методів і процедур підтвердження якості й технічної компетентності судово-екс-

пертних лабораторій та організацій, що відповідають світовим стандартам, тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, на нашу думку, державне управління організацією експертно-криміналістичної діяльності в контексті забезпечення безпеки держави є особливим видом цілеспрямованої діяльності щодо створення правових, організаційних, кадрових, матеріальних, фінансових, прогностичних умов, що впливає на безперешкодне й ефективне функціонування системи техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення неупередженої діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення державної безпеки; у впровадженні в практику роботи державних спеціалізованих судово-експертних установ науково-практичних методів і засобів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, оптимальне функціонування і розвиток галузі у зв'язку зі зміною обставин, реалізацію принципів державної безпеки.

Варто зазначити, що порушена проблема потребує додаткового вивчення і глибокого наукового аналізу та практичних рекомендацій відповідно до сучасних світових тенденцій розвитку експертно-криміналістичного забезпечення безпеки держави та використання повноважень державного управління через виконання законів і здійснення контролю за цим процесом з метою забезпечення політичної, соціально-економічної стабільності та розвитку держави, посилення її національної безпеки та конкурентоспроможності й міжнародного авторитету України.

Список використаної літератури:

1. Алексєєв І. Функції та об'єкти державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. Вип. 6. Одеса : ОФ УАДУ ; Оптімум, 2001. С. 40–46.
2. Балан М.І. Державне реагування на загрози суспільно-політичній стабільності. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2019. Вип. 1 (10). 397 с.
3. Брич Л.П. Середовища здійснення розмежування складів злочинів та відмежування складів злочинів від складів адміністративних правопорушень. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 2. С. 132–137.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Грицяк Н.В. Державне управління в умовах розвитку інформаційного суспільства : навч. посіб. Київ : Вид-во НАДУ, 2012. 220 с.
6. Карпеко Н.М., Домбровський Л.В. Інноваційний розвиток криміналістичної галузі для забезпечення державної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»* : зб. наук. пр. Харків. 2019. Вип. 1 (10). С. 29–35.
7. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2003. 240 с.
8. Крылов В.В. Современная криминалистика. Правовая информатика и кибернетика. Москва : ЛексЭст, 2007. 288 с.
9. Малиновський В.Я. Державне управління : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2003. 576 с.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992. № 2801-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
11. Парфило О.А. Актуальні питання організації судово-експертної діяльності в Україні. *Матеріали між нар. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю створення Харківського НДІСЕ ім. М. С. Бокаріуса*, 2013. С. 191.
12. Пілюков Ю.О. Окремі питання взаємодії та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС України та підрозділів досудового розслідування Національної поліції України в умовах реформування системи МВС України. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 2 (26). С. 13–19.
13. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 383/2011. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>.
14. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Указ Президента України від 06.04. 2011 № 395/2011. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/395/2011>.
15. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531.
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.2016 р. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14.03.2016 року № 92/2016. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.
17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 травня 2015р. №287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
18. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994, № 4038-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
19. Сіцінська М.В. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України : монографія. Київ : НАДУ, 2014. 364 с.

20. Тертичка В. Механізм формування і здійснення державної політики. *Вісник Державної служби України*. 2000. № 4. С. 83–89.
21. Універсальний словник-енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua>.
22. Федчишина В.В. Сутність державного управління у сфері експертного забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=660>.
-

Pokataev P. S. The government policy of the state on organization of expert-criminal activities in Ukraine in the context of public security

The article reveals the essence of public administration of the organization of forensic activity in Ukraine in the context of ensuring its state security and defines its theoretical foundations. The basic principles of state management of expert and forensic provision of state security are outlined. Some aspects of the scientific discussion of the problem raised are considered. The main directions of public administration of the organization of forensic expert activity in Ukraine in the context of ensuring its state security have been identified. The necessity of scientific substantiation of the governmental policy of the state regarding the organization of forensic activities in Ukraine in the context of ensuring national security is emphasized.

The author's definition of the conceptual construct "state management of the organization of forensic expert activity in the context of ensuring the security of the state" – it is a special kind of purposeful activity of the state concerning on creation of legal, organizational, personnel, material, financial, prognostic conditions, which influences the unimpeded and effective functioning of the system of technical-criminalistic and forensic expert support of impartial activity of law-enforcement bodies on state security; the implementing into practice the work of state specialized judicial and expert institutions of scientific and practical methods and tools aimed at combating crime, optimal functioning and development of the industry in view of changing circumstances, implementation of state security principles.

Key words: *state, state security, statehood, public administration, forensic activity, organization, reforming, transformation, administrative measures.*